

Vrijedni pokretači društvenog života starog Bjelovara

● Josip Pleadin

U travnju se navršava 110. obljetnica osnutka prvog esperantskog udruženja u Bjelovaru pa je ovo prava prigoda da se sjetimo bjelovarskih pionira esperanta, o kojima se donedavno nije znalo gotovo ništa. Razlog tome je uništenje relevantne dokumentacije tijekom ratova, ali i zabrana rada Esperantskog kluba u Bjelovaru 1938. godine, kada je zaplijenjena i netragom nestala cjelokupna klupska pismohrana. Zbog toga je sadržaj ovoga članka mukotrpno pabirčen iz novinskih članaka i neesperantskih pisanih izvora te nije potpun. Društvo hrvatskih esperantista u Bjelovaru osnovano je 17. travnja 1909. godine u tadašnjoj Sokolskoj dvorani svratišta „Kruna“. O ovom događaju prvi hrvatski esperantski časopis „Kroata esperantisto“ u Zagrebu, u broju 2 od 15. svibnja 1909. godine piše: „Dne 17. travnja boravio je naš društveni odbor u Bjelovaru, gdje je naš predsjednik zajedno s tamošnjim revnim esperantistom g. Franjom Kolar držao predavanje o esperantu, na što se je s mjesta ustrojilo društvo, koje danas broji 60 odličnih članova sa slijedećim odborom: Franjo Kolar, predsjednik, Julije Ivanković, podpredsjednik, Milan de Dawidowsky, tajnik, Slava Kolar, blagajnica; Milan Krleža, Albert Berkeš, Martin Pavelić, Rudolf Žličar, odbornici. Dne 27. travnja otpoče učevni tečaj, u kojem podučava sam predsjednik. Primjer vrijedan da ga slijede ini gradovi naše domovine!“.

Izvjesta u medijima

O istom događaju tjednik „Nezavisnost“ broj 22 od 1. svibnja 1909. godine piše: „Veseli nas da možemo ovaj puta javiti da je ustrojeno u našem gradu društvo hrv. esperantista. Veseli nas tim više, jer smo u pokrajini prvi grad iza Zagreba, koji je shvatio velebnu ideju toga jezika. Prošle subote držano je u dvorani hrv. Sokola predavanje, kojem je uz odličan broj prijatelja esperanta prisustvovao i predsjednik hrv. esperantista u Zagrebu g. Mavro Špicer zajedno sa cijelim odborom zagrebačkih esperantista.“

Iz ovih kratkih crtica saznajemo imena prvoga rukovodstva Društva hrvatskih esperantista u Bjelovaru, ali se o pojedinačnim osobama vrlo malo znalo. O Franju Kolaru – Kromu, predsjedniku Društva, koji je očigledno bio glavni pokretač osnivanja, detalji su se saznali tek 2011. godine, neposredno pred održavanje 9. kongresa hrvatskih esperantista u Bjelovaru.

Fran Kolar rođen je 8. ožujka 1877. godine u Sedlarici, u obitelji umirovljenog lugara Bolte. Pučku školu polazio je u Turnašici (1883.–1885.), a pošto se obitelj preselila u Đurđevac, školovanje je nastavio u Pučkoj školi u Đurđevcu (1885.–1887.). U školskoj godini 1888./1889. upisao se u Kraljevsku malu realnu gimnaziju u Bjelovaru, koju je završio 1891./1892. Nakon gimnazije studirao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Godine 1904. u Trstu je oženio Slavu Godina (1878.–1935.), a 1913. u Bjelovaru im se rodilo jedino dijete, kćerka Marija Breda. Nakon završetka

Slava i Fran Kolar s kćerkom Marijom

studija stigao je 1906. godine na službu u Bjelovar i tamo ostao do 1919. Radio je kao savjetnik, a poslije kao inspektor Financijske direkcije, drugim riječima kao službenik porezne uprave. Bio je aktivan u društvenom i političkom životu, a član je i Hrvatskoga sokola u Bjelovaru. Nakon prvog svjetskog rata kao inspektor Ministarstva financija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca premješten je na dužnost u Beograd, ali se nastanio u Zemunu, gdje je od 1923. godine radio kao privatni odvjetnik. U Zemunu je nastavio i esperantski rad te je bio dopredsjednik tamošnjeg esperantskog društva. Umro je 12. kolovoza 1927. godine od nefritisa i pokopan je na zemunskom groblju. Milan pl. Dawidowsky, tajnik Društva hrvatskih esperantista u Bjelovaru, rođen je u Rijeci 5. veljače 1882. od oca Josipa (1837.–1910.) i majke Uršule (1851–1909). Potomak je stare poljske viteške obitelji, a u Zagreb je došao oko 1900. na studij prava. Kao svršeni pravnik zaposlio se u Prvoj hrvatskoj štedionici i bio osnivač i voditelj podružnica navedene banke u provinciji pa je tim poslom živio i u Bjelovaru. Obnašao je dužnost tajnika Hrvatskog sokola u Bjelovaru od veljače do studenoga 1911. Godine 1906. u Zagrebu je stupio u brak s Marijom Legat (1882.–1946.) i kasnije radio u centrali Prve hrvatske štedionice do mirovine. Iz Bjelovara se vratio u Zagreb 1911. godine kada mu se rodio sin Dragan (1911.–1997.). Bio je i direktor štedne zadruge „Merkura“ (društva trgovačkih i privatnih namještenika), član Družbe hrvatskoga zmaja s titulom Veliki zmaj riječki te je bio članom poslanstva, koje je prenijelo posmrtnu ostatku Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana iz Bečkog Novog Mjesta u Zagreb. Umro je 1949. godine u Zagrebu i pokopan na Mirogoju.

Teške sudbine

Od članova društvenog odbora imamo nepotpune podatke o Albertu Berkešu, Milanu Krleži, Rudolfu Žličaru i Milanu Paveliću.

Albert Berkeš je bio mađarski Židov, rođen u mjestu Csákány 30. lipnja 1866. Sin je Aleksandra Berkeša, a u Hrvatsku se doselio 1880. godine i stekao zavičajnost u Bjelovaru 1899. S bratom Jašom bavio se trgovinom. Bio je član Hrvatskog sokola u Bjelovaru. Po uspostavi NDH

preuzeo je židovski znak i prešao na katoličanstvo. Uzdržavao ga je sin Ivan, ali je ubrzo uhićen i deportiran u nepoznati logor, gdje je tragično stradao, najvjerojatnije već 1941. godine.

Rudolf Žličar bio je učitelj u Bjelovaru i Koprivnici. Jedno vrijeme u međuratnom razdoblju bio je predsjednik Hrvatke čitaonice u Bjelovaru, a od 1904. do 1907. predsjednik HORKUD-a, „Golub“. Od travnja 1923. do ožujka 1925. bio je starješina Hrvatskog sokola u Bjelovaru. Po političkom opredjeljenju bio je pravaš, a u vrijeme između dva svjetska rata bio je gradski podnačelnik u Koprivnici, gdje je izdavao prohrvatske novine „Hrvatski narod“ (1922.–1924.). Bio je vrlo aktivan u Kazališnom klubu i Hrvatskom sokolu te Hrvatskom učiteljskom društvu. Godine 1924. u Koprivnici je bio ranjen u atentatu koji su na njega organizirali pripadnici ORJUNA-e. Kao politički aktivna osoba, došao je pod udar Obznane, zatvoren je i mučen te je obolio od tuberkuloze i umro 13. lipnja 1926. godine. Stjepan Radić ga je bio imenovao kotarskim školskim nadzornikom, a prijateljivao je s poznatim koprivničkim intelektualcima Matom Sudetom, Rudolfom Horvatom i Tomom Čikovićem.

Ime Milana Krleže (1875.–1940.) upućuje nas na neke od poveznica gore spomenutih osoba. Naime, jasno je da su svi iz ove grupe bili snažno naklonjeni ideji hrvatstva, a većina njih je ili studirala pravo ili imala neke veze s Pravnim fakultetom u Zagrebu. Znalo se i od ranije da je na tom fakultetu postojala grupa esperantista, vjerojatno neformalnog karaktera, ali sada saznajemo i neka od njihova imena. Pravo su u Zagrebu studirali Kolar, Dawidowsky, Krleža i Pavelić, ali i starješina Hrvatskoga sokola u Bjelovaru dr. Miroslav pl. Strižić. U ovu grupu treba dodati i hrvatskog pjesnika Vladimira Vidrića, koji je bio jedan od revnih esperantista, ali i kasnijeg ministra Stjepana Radića, koji je također bio esperantist u vrijeme obavljanja ministarske dužnosti, kada je obećao da će esperanto uvesti kao predmet u sve komercijalne škole. Vladimir Vidrić i Stjepan Radić bili su kolovođe spaljivanja mađarske zastave u Zagrebu 1895. godine, a iz kasnijih proučavanja saznajemo da su u tom kolu bili i Dawidowsky, Krleža i Pavelić, a možda i još poneki od bjelovarskih esperantista, za čija imena još ne znamo.